

Trije trpeči tigri

OBISKOVALCI

ZGODBA O PALICI IN NEKAJ PRIPOMB MRS. CAMPBELL ZGODBA

V Havano sva prispela nekega petka okoli treh popoldan. Bilo je grozno vroče. Na nebu je bila nizka streha sivih, skoraj črnih oblakov. Ko je ferry zapeljal v pristanišče, je bilo vetrca, ki nas je hladil med potjo, na mah konec. Noga me je ponovno mučila in z velikimi bolečinami sem se spustil po ladijskem mostičku. Mrs. Campbell je, stopajoč za menoj, ves božji čas govorila in vse se ji je zdelo očarljivo: očarljivo majhno mesto, očarljiv zaliv, očarljiva avenija ob očarljivem pomolu. Meni se je zdelo, da je 90- ali 95-odstotna vlaga, in bil sem prepričan, da me bo noga bolela cel konec tedna. Obiskati ta tako vroči in vlažni otok je bila posrečena zamisel Mrs. Campbell. To sem ji povedal takoj, ko sem s palube zagledal streho deževnih oblakov nad mestom. Ugovarjala je in rekla, da so ji v potovalni agenciji prisegli, da je na Kubi zmeraj, ampak čisto zmeraj, pomladansko vreme. Kakšna pomlad, pa še moja razbolela noga! Nahajala sva se v vročem pasu. To sem ji povedal, pa mi je odgovorila: "Honey, this is *the Tropic!*"

Na robu pomola je stala skupina teh očarljivih domačinov, igrali so na kitaro, potresavali z velikimi ropotuljicami ter kriče proizvajali peklenške zvoke, ki so jih oni verjetno imeli za glasbo. Tam je bila tudi, kot dekoracija domorodskemu orkestru, neka trgovina na prostem, kjer so prodajali sadove z drevesa turizma: kastanjete, napackane pahljače, lesene ropotuljice, glasbene palice, ogrlice iz lupin mehkužcev, lončene predmete, klobuke iz trde rumene slame in podobne stvari. Mrs. Campbell je kupila od vsake stvari po enega ali dva kosa. Bila je očarana. Rekel sem ji, naj pusti te nakupe za dan najinega odhoda. "Honey," je rekla, "they are *souvenirs*." Ni razumela, da se souvenirji kupijo ob odhodu iz države. Niti ji ni imelo smisla razlagati. Na srečo so bili na carini hitri, kar me

je presenetilo. Tudi prijazni so bili, sicer na nekoliko podmazan način, vi me že razumete.

Obžaloval sem, da nisem pripeljal avta. Kakšen smisel ima potovati s ferry-jem, če ne pripelješ avta? Ampak Mrs. Campbell si je mislila, da bi zamudila preveč časa s privajanjem na prometne predpise. V resnici pa se je bala še ene nesreče. Sedaj je imela še en razlog več pristaviti: "Honey, s *tako* nogo ne bi bil sposoben voziti. Lets get a cab."

Naročila sva taksi, in nekaj domačinov – več, kot je bilo potrebno – nama je pomagalo pri kovčkih. Mrs. Campbell je bila očarana nad pregovorno latinsko ljubeznivostjo. Nesmiselno ji je bilo govoriti, da je bila ta ljubeznivost tudi pregovorno plačana. V vsakem primeru bi se ji zdeli čudoviti; še preden je prišla, je že vedela, da bo vse čudovito. Ko so bili prtljaga in tisoč in ena stvar, ki jih je kupila Mrs. Campbell, v taksiju, sem ji pomagal vstopiti, zaprl vrata, v ostrem boju s taksistom, in šel naokoli, da bi udobneje vstopil skozi druga vrata. Navadno vstopim najprej jaz in nato Mrs. Campbell, saj je tako lažje, ampak tista gesta nepraktične vljudnosti, ki se je očarani Mrs. Campbell zdela *very latin*, me je spodbudila, da sem naredil napako, ki je ne bom nikoli pozabil. Takrat sem namreč zagledal palico.

Ni bila navadna palica in že samo iz tega razloga je ne bi smel kupiti. Bila je vpadljiva, težka in draga. Res, da je bila iz dragocenega lesa, meni se je zdel kot ebenovina ali nekaj podobnega, in da je bila izrezljana nenavadno bogato – Mrs. Campbell je rekla, da izbrano – in da, govorec v dolarjih, v resnici niti ni bila tako draga. Gledane od blizu, so bile rezbarije groteskne risbe, ki niso predstavljale ničesar. Palica se je zaključevala z glavo črnca ali črnke – pri teh ljudeh, pri umetnikih, se nikoli ne ve – z grotesknimi obraznimi potezami. V bistvu je bila odvratna. Kljub temu me je v trenutku pritegnila, in čeprav nisem lahkomišel človek, mislim, da bi jo vseeno kupil, boleča noga gor ali dol. (Mogoče bi me Mrs. Campbell, ko bi opazila moje zanimanje, pripravila do tega, da bi jo kupil.) Seveda, Mrs. Campbell se je palica zdela lepa in originalna in – zajeti moram sapo, preden to izgovorim – dražljiva. Moj bog, ženske!

Prišla sva v hotel, vzela sobo, si čestitala, ker je rezervacija delovala, se povzpela v najino sobo in se skopala. Po room-servicu sva si naročila snack in se ulegla, da bi odspala siesto – ko si v Rimu, se obnašaj ... Ne, v resnici je bilo prevroče in zunaj je bilo preveč sončno in hrupno, tako da je bilo v čisti in udobni ter sveži sobi, skoraj mrzli zaradi klimatske naprave, prijetno. Hotel je bil v redu. Res, da so drago računali, ampak je bil tega vreden. Če so se Kubanci česa naučili od nas, je to komfort, in Nacional je udoben hotel, in kar je še bolje, učinkovit. Ko sva se zbudila, je bila že noč in šla sva si ogledat okolico.

Pred hotelom sva naletela na nekega taksista, ki se nama je ponudil za vodnika. Rekel je, da mu je ime Raymond Nekaj, in nama pokazal umazano izkaznico, da bi to preverila. Potem nama je pokazal tisti kos ulice, ki ga Kubanci imenujejo La Rampa, njene trgovine in luči in ljudi, sprehajajoče se gor in dol. Ni slabo. Želela sva spoznati Tropicano, ki se vsepovsod reklamira

kot "najfantastičnejši kabaret na svetu", in Mrs. Campbell je pripotovala skoraj samo zato, da bi ga obiskala. Da bi izkoristila čas, sva si šla najprej ogledat neki film, ki sva ga hotela videti že v Miamiu, pa sva ga zamudila. Kino je bil v bližini hotela, bil je nov in je imel ohlajevanje.

Vrnila sva se v hotel in se preoblekla. Mrs. Campbell je vztrajala, da moram obleči smoking, ona, da bo šla v večerni obleki. Pri odhodu me je noga ponovno bolela – verjetno kot posledica mraza v kinu in v hotelu – in pograbil sem palico. Mrs. Campbell ni nič ugovarjala, še celo zabavno se ji je zdelo.

Tropicana se nahaja v predelu zunaj centra mesta. Kabaret je že skoraj v džungli. Njegovi vrtovi se razraščajo prek dohodov in vse je polno dreves in plezalk in vodnjakov in barvnih luči. Kabaret se lahko reklamira kot fizično fantastičen, ampak njegov show vsebuje – predvidevam, da tako kot vsi latinski kabareti – napol nage ženske, ki plešejo rumbo, in pevce, ki vpijejo svoje neumne pesmi in croonerje v stilu starega Billa Crosbyja, samo da v španščini. Nacionalna pijača na Kubi se imenuje daiquiri in je neke vrste mrzel napitek z rumom, ki sodi h kubanski vročini – tisti na ulici, hočem reči, saj je imel kabaret "tipično", tako so nama povedali, "kubansko klimatsko napravo", to je, bi lahko rekel, klima s severnega tečaja med štirimi tropskimi stenami. Identičen dvojnik kabareta je tudi na prostem, vendar tiste noči ni bil odprt, ker so pričakovali dež. Kubanci so dobri meteorologi, saj smo komaj dobro začeli jesti enega izmed tistih obrokov, ki jih na Kubi imenujejo mednarodni, z ogromno masti in cvrtja in preveč slanih jedi ter s preveč sladkimi sladicami, ko se je ulil dež ter preglasil enega izmed tistih tipičnih orkestrrov. To povem, da bi opozoril na moč zlivanja dežja, saj je le malo stvari, ki zvenijo glasneje kot kubanski orkester. Za Mrs. Campbell je bilo vse skupaj višek sofisticirane divjaškosti: dež, glasba, hrana, in bila je očarana. Vse bi šlo v redu – oziroma vsaj znosno, saj ko sva prešla na preprost whisky s sodo, sem se počutil skoraj kot doma –, če se nekemu neumnemu emcejevskemu kabaretskemu pedru, ki je predstavljal ne samo show občinstvu, ampak tudi občinstvo showu, ne bi utrnilo, da naju vpraša po najinih imenih – hočem reči, vpraša po imenih vseh Američanov, ki smo bili tam – in se naju loti predstavljati v nezaslišani angleščini. Ne samo, da me je zamenjal za tiste od juhe, kar je pogosta in nepomembna napaka, ampak me je celo predstavil kot mednarodnega playboya. Ampak Mrs. Campbell je bila pa na robu ekstaze smeha!

Ko sva po polnoči zapustila kabaret, je že prenehalo deževati, tako da ni bilo več tako vroče in ozračje ni več tako tiščalo. Oba sva bila precej opita, vendar nisem pozabil palice. In tako sem v eni roki držal palico, z drugo pa sem podpiral Mrs. Campbell. Šofer je vztrajal, da naju pelje gledat še neke druge vrste show, o katerem pa ne bi govoril, če ne bi imel opravičila, da sva bila tako Mrs. Campbell kot jaz precej vinjena. Mrs. Campbell se je zdel zelo dražljiv – tako kot skoraj vse na Kubi –, jaz pa moram priznati, da se mi je zdel zelo dolgočasen, in mislim, da sem zaspal. Gre za lokalno vejo turistične industrije, kjer najemni šoferji delajo kot ulični prodajalci. Peljejo te, ne da bi jih prosil, in

preden se zaveš, si že notri. V hiši, nič drugačni od ostalih, in ko si enkrat notri, te peljejo v salon, kjer so v krogu postavljeni stoli, tako kot v enem izmed tistih gledališč, ki so prišla v modo v petdesetih, okroglo gledališče, samo da v sredini ni odra, temveč postelja, okrogla postelja. Postrežejo s pijačo – ki jo zaračunajo dosti dražje kot v najdražjem kabaretu – in potem, ko vsi že sedijo, ugasnejo luči in prižgejo nad posteljo eno rdečo in drugo modro lučko, da vse lahko zelo dobro vidite. Vstopita dve ženski, nagi. Uležeta se na posteljo in se začneta poljubljati in se ljubiti in početi še nekatere resnično odvratno nespodobne stvari, pomanjkljivo higienične. Nato vstopi še neki moški – šlo je za nekega črnca, ki je bil zaradi osvetljave videti še bolj črn – s pretirano dolgim spolovilom, ki počne tiste tako strašno intimne stvari s tistima ženskama, in videti je, da se pri vsem skupaj še zabavajo. Prisotnih je bilo kar nekaj mornariških častnikov in vse skupaj se mi je zdelo zelo nepatriotsko, ampak videti je bilo, da se oni zabavajo, in ni moja stvar, če se pri teh zadevah zabavajo v uniformi ali brez nje. Ko je bilo konec performansa, so prižgali luči in – kakšna nesramnost – obe ženski in črnc so pozdravili občinstvo. Ta osebek in ženski so si, popolnoma nagi tam pred nami, privoščili nekaj šal na račun mojega smokinga in črnine moje palice in mornarji so se zabavali in videti je bilo, da se celo Mrs. Campbell zabava. Na koncu se je črnc približal enemu od oficirjev in mu v zelo kubanski španščini rekel, da sovraži ženske, ter mu tako dal vedeti nekaj grozno umazanega, ampak mornarji so se na ves glas krohotali in Mrs. Campbell tudi. Vsi so zaploskali.

V soboto sva spala do desetih zjutraj in ob enajstih sva šla na tisto plažo, na Varadero, ki je kakšnih 50 milj od Havane, in cel dan preživela na njej. Grozno je pripekalo, ampak spektakel morja s svojimi raznolikimi barvami in bel pesek ter stare lesene kopališke utice so bili vredni barvnega filma. Napravil sem mnogo fotografij in Mrs. Campbell in jaz sva se imela zelo lepo. Pa čeprav sem imel zvečer cel hrbet poln mehurčkov in sem trpel prebavne motnje zaradi kubanske hrane, prenasočene z morskimi sadeži. Vrnila sva se v Havano, pripeljal naju je Raymond, ki naju je po polnoči pustil v hotelu. Razveselil sem se, ko sem v sobi zagledal svojo palico, čakajočo name, čeprav je nisem rabil cel dan, saj so sonce in voda in nekoliko manj vlažna vročina moji nogi dobro deli. Mrs. Campbell in jaz sva v hotelskem baru popivala do poznih ur, poslušajoč tisto ekstremno glasbo, ki se zdi, da navdušuje Mrs. Campbell, in dobro sem se počutil, saj sem šel dol s svojo palico v roki.

Naslednjega dne, v nedeljo zjutraj, sva odslovlila Raymonda do ure, ko naj bi prišel iskat najine stvari. Potem sva se odločila iti na sprehod po starem delu mesta in se malo razgledati po okolici ter nakupiti še nekaj souvenirjev več, tako si je želela Mrs. Campbell. Nakupe sva opravila v neki trgovini za turiste pred nekim gnilim španskim gradom, ki je odprta vse dni. Otovorjena sva bila s paketi in odločila sva se usesti se v neki stari kavarni ter nekaj spiti. Vse je bilo zelo tiho in všeč mi je bilo starinsko, civilizirano nedeljsko ozračje tam v starem predelu mesta. Kakšno uro ali nekaj takega sva pila, nato sva plačala in odšla. Kakšni dve ulici stran sem se spomnil, da sem v kavarni pozabil palico, in se

vrnil ponjo. Izkazalo se je, da je nihče ni videl, kar me ni presenetilo: te stvari se dogajajo. Razžaloščen, pretirano vznejevoljen glede na tako malenkostno izgubo, sem stopil na ulico. Moje presenečenje je bilo zato še toliko večje in prijetnejše, ko je okoli ovinka neke ozke ulice v smeri proti standu za taksije stopil neki starček z mojo palico. Od blizu sem videl, da ni šlo za starčka, ampak za moža nedoločljive starosti, očitno mongoloidnega debila. Ni bilo načina, da bi se sporazumela z njim, niti v angleščini niti v vprašljivi španščini Mrs. Campbell. Možak ni razumel in se je oklepal palice.

Bal sem se, da bi prišlo do situacije slapstick, če bi palico zagrabil za en konec, tako kot mi je svetovala Mrs. Campbell, sploh če vzamemo v račun, da je bil berač – eden teh profesionalnih beračev, ki jih je v teh deželah na pretek – videti krepak možak. S kretnjami sem mu poskušal dopovedati, da je palica moja, vendar mu v ves odgovor ni uspelo izdaviati iz svojega grla drugega kot nekakšne nenavadne glasove. Za trenutek sem pomislil na domačinske glasbenike in na njihove grlene pesmi. Mrs. Campbell je predlagala, naj bi odkupil svojo palico, vendar tega nisem hotel storiti. "Draga," sem ji rekel in hkrati s svojim telesom skušal zastaviti umik beraču, "to je stvar principov: palica mi pripada." Nisem nameraval dopustiti, da bi jo obdržal, zato ker je debil, in še manj sem jo bil pripravljen kupiti, saj bi to pomenilo popustiti izsiljevanju. "Ne pustim se izsiljevati," sem rekel Mrs. Campbell, stopajoč s pločnika na cesto, saj je berač grozil, da bo prečkal cesto. "Saj vem, honey," je rekla ona.

Kmalu se je okoli nas zbrala truma zijal in postal sem živčen, saj nisem hotel postati žrtev nikakršnega lynch moba, videti je namreč bilo, da se jaz, tujec, izživljam nad nemočnim domačinom. Kljub vsemu pa so se glede na okoliščine ljudje dobro obnašali. Mrs. Campbell jim je tako dobro, kot je bilo v njeni moči, pojasnila zadevo in pojavil se je celo nekdo, ki je govoril angleško, res zelo primitivno angleščino, in se ponudil za posrednika. Poskusil se je sporazumeti z debilom, toda brez kakršnega koli uspeha. Ta je samo objemal palico in se pačil in krulil, pojasnjujoč, da je njegova. Množica je bila, tako kot vse trume, enkrat na moji strani in enkrat na strani berača. Moja soproga se je še naprej trudila, da bi jim razložila. "To je stvar principov," je rekla bolj ali manj v španščini. "Mr. Campbell je zakoniti lastnik palice. Kupil jo je včeraj, jo danes dopoldne pozabil v neki kavarni; ta gospod," mislila je na kretena, na katerega je kazala s prstom, "jo je vzel in mu ne pripada, ne, prijatelji." Ljudje so bili sedaj na najini strani.

Kmalu smo postali javna motnja in prišel je neki policaj. Na srečo je šlo za angleško govorečega policaja. Razložil sem mu, kaj se dogaja. Skušal je razgnati množico, ampak tisti ljudje so bili prav tako radovedni kot midva, kako se bo zadeva razrešila. Govoril je z debilom, ampak ni bilo načina, da bi se sporazumel s tistim možakarjem, kot sem vam že povedal. Resnica je, da je policaj izgubil potrpljenje in izvil orožje, da bi berača ustraševal. Ljudje so obmolknili in zbal sem se najhujšega. Ampak debil je očitno razumel in mi predal palico s kretnjo, ki mi ni bila prav nič všeč. Policaj je spravil orožje in mi predlagal, naj

dam kretenu nekaj denarja, ne kot odškodnino, ampak kot darilo "ubogemu možakarju", po njegovih besedah. Odkrito sem se uprl: to bi pomenilo sprejeti družbeno izsiljevanje, glede na to, da mi palica pripada. To sem razložil policaju. Mrs. Campbell je poskusila posredovati, vendar nisem videl razloga, da bi popustil: palica je bila moja in berač jo je vzel, ne da bi bila njegova, dati mu nekaj denarja za njeno vrnitev, bi pomenilo dati odškodnino za tatvino. Odločno sem se uprl. Nekdo med množico, tako mi je pojasnila Mrs. Campbell, je predlagal, da bi skupaj nekaj zbrali. Mrs. Campbell, nedolžno in neumno srce, je hotela nekaj prispevati iz svojega žepa. Treba je bilo končati s tako neumno situacijo in popustil sem, čeprav tega ne bi smel storiti. Debilu sem ponudil nekaj kovancev – ne vem točno, koliko, ampak skoraj toliko, kot me je palica stala – in mu jih hotel dati, brez zamere, vendar jih berač ni hotel sprejeti. Sedaj je igral svojo užaljeno vlogo. Mrs. Campbell je posredovala. Videti je bilo, da bo možak denar že sprejel, ko ga je z grlenimi glasovi ponovno zavrnil. Šele ko je policaj vzel denar v svojo dlan in mu ga ponudil, ga je sprejel. Prav nič mi ni bil všeč njegov obraz, saj je še naprej buljil v palico, ki sem jo odnašal jaz, kot pes, ki zapušča svojo kost. Končno je bilo zoprnega pripetljaja konec in od tam sva vzela taksi – priskrbel nama ga je policaj, prijazen, kot je tudi njegova dolžnost –, in ko sva odhajala, je nekdo zaploskal in nekateri so nama dobrovoljno odzdravili. Nisem videl kretenovega obraza, in tega sem bil vesel. Mrs. Campbell ni celo pot nič rekla in videti je bilo, da v mislih prešteva darila. Jaz sem se s svojo znova pridobljeno palico, ki bi bila prav lahko souvenir z zelo zanimivo zgodbo in dosti dragocenejši kot tisti, ki jih je kupila Mrs. Campbell, počutil zelo dobro.

Prispela sva v hotel in na recepciji sem povedal, da se tistega popoldneva vračava v najino državo in naj nama pripravijo račun, ker bova kosila v hotelu. Šla sva gor.

Kot po navadi sem odprl vrata in spustil naprej Mrs. Campbell, ki je prižgala luč, saj so bile zavese še vedno zagrnjene. Vstopila je v sprejemnico in nato naprej v spalnico. Ko je prižgala luč, je zakričala. Pomislil sem, da jo je stresla elektrika, saj je v tujini tok vedno nevaren. Prav tako sem pomislil na kakšnega strupenega insekta ali pa na zasačenega tatu. Stekel sem v sobo. Mrs. Campbell je bila čisto trda, ni mogla govoriti, bila je na robu histeričnega napada. Ko sem jo zagledal tam sredi sobe, popolnoma katatonično, nisem takoj razumel, kaj se dogaja. Ampak ona mi je z ustnimi glasovi in z roko pokazala proti postelji. Tam, na nočni omarici, položena čez stekleno ploščo, črna na svetlo zeleno pobarvanem lesu, je ležala *tista druga palica*.

PRIPOMBE

Mr. Campbell, profesionalni pisatelj, je kakor po navadi zgodbo narobe povedal.

Z ladje se je iskrila prelepa Havana. Morje je bilo umirjeno, svetlo, na trenutke skoraj nebesno modro, prepredeno s širokim, vijoličnim pramenom, nekdo je razložil, da gre za Golf Stream. Imelo je majcene valovčke, penaste, ki

so bili videti kot galebi, leteči na narobe obrnjenem nebu. Naenkrat se je prikazalo mesto: belo, vrtoglavo. Na nebu so stali umazani oblaki, vendar je zunaj sijalo sonce in Havana ni bila mesto, temveč odsev nekega mesta, prikazen. Nato se je razprla ob straneh in v naglici so se prikazovale barve, ki so se v trenutku stopile v beli bleščavi. Bila je panorama, resnični cinemascope, cinerama življenja: da zadovoljim Mr. Campbella, ki mu je tako zelo všeč kino. Pluli smo med odsevi zgradb, med žarometi, ki so požirali oči, ob intenzivno zelenih oziroma požganih parkih, do drugega mesta, veliko starejšega in temnejšega in lepšega. Neki pomol se je počasi, neizprosno približeval.

Res je, da je kubanska glasba primitivna, vendar ima neki vesel čar, na zalogi ima vedno neko nasilno presenečenje in nekaj nedoločljivega, poetičnega, ki z ropotuljicami in kitaro leti visoko, v višave, medtem ko jo bobni privezujejo na zemljo in je spinet – dve palčki, ki ustvarjata glasbo – njeno trdno obzorje.

Čemu to dramatiziranje s hromo nogo? Mogoče hoče izpasti kot vojni invalid. To, kar muči Mr. Campbella, je revma.

Palica je bila povsem navadna palica. Bila je iz temnega lesa in morda je bila lepa, vendar ni imela nenavadnih poslikav, niti hermafroditske glave za ročaj. Bila je taka palica, kot jih je na svetu cel kup, groba, slikovito očarljiva: vse prej kot nenavadna. Predpostavljam, da ima veliko Kubancev enake palice. Nikoli nisem rekla, da je bila dražljiva: to je zgolj groteskno freudovsko namigovanje. Poleg tega ne bi nikoli kupila obscene palice.

Palica je bila prav poceni. Kubanski peso ima enako vrednost kot dolar.

Veliko stvari v mestu se mi je zdelo očarljivih, nikoli se nisem sramovala čustev in jih lahko naštejem. Všeč mi je bilo staro mesto. Všeč mi je bil značaj ljudi. Všeč mi je bila, in to zelo, kubanska glasba. Všeč mi je bila Tropicana: pa čeprav je turistična atrakcija in se tega zaveda, je lepa in bujna in zaraščena prava podoba otoka. Hrana je bila znosna in pijača kot vedno in kjer koli, ampak glasba in lepota žensk ter nebrzdana domišljija koreografa so nepozabne.

Mr. Campbell si prizadeva, za to ima svoje razloge, da bi me naredil za prototip navadne ženske: hočem reči, za neko pohabljenost bitje z IQ-jem debila, plen za upnike ob vzglavju umirajočega. Nikoli nisem rekla stvari, kot je, Honey, this is the Tropic ali They are souvenirs. On je ali prebral preveč Blondiejevih stripov ali pa je videl vse filme Lucille Ball.

V pripovedi se pogosto pojavi beseda "domačin", vendar ne gre kriviti Mr. Campbella: predvidevam, da je to neizogibno. Ko je Mr (njega, ki so mu tako všeč ločila, mora zelo motiti, da jaz pozabim na piko njegovega gospostva) Campbell izvedel, da je administracija hotela "naša", kot je rekel, se je nasmehnil z nasmeškom poznavalca, saj so po njegovem ljudje iz tropskega pasu malo marni. In da jih je težko razumeti. Na primer: šofer je čisto jasno rekel, da mu je ime Ramón Garsía.*

* V španščini se ta priimek pravilno piše s c-jem, García, vendar je v kubanski španščini izgovorjava c-ja in s-ja pred i-jem enaka. Avtor se posmehuje znanju španščine ge. Campbellove. (Op. prev.)

Nikoli me ni zabavalo, da se je po mestu ves čas sprehajal s palico. V Tropicani je bil pri odhodu popolnoma pijan, s palico, ki mu je trikrat padla po tleh, prava javna nadloga. Razveselilo ga je, tako kot vedno, da so ga zamenjali s Campbelli milijonarji, za katere on vztrajno trdi, da so njegovi sorodniki. Nisem se smejala zaradi tistega mednarodnega playboya, ampak zaradi njegove lažne nejevolje, ko je zaslišal, da ga kličejo "jušni milijonar".

Resnica je, da je Raymond (na koncu sem ga morala klicati tako) predlagal ogled *tableaux vivants*, ampak zaradi namigovanj Mr Campbella, ki ne pove, da je v neki francoski knjigarni kupil ducat pornografskih knjig, med drugimi tudi celotno izdajo nekega romana s konca prejšnjega stoletja, izdanega v angleščini v Parizu. Nisem samo jaz uživala v spektaklu.

Palice ni "našel" na ulici, stopajoče poleg moškega kot kakšen Gogoljev junak lik, ampak prav v kavarni. Sedela sva (kavarna je bila polna), in ko je vstal, je Mr Campbell prijel za palico, ki je bila pri sosednji mizi, črno, grčasto palico: enako kot njegova. Odhajala sva, ko sva zaslišala, da nekdo teče za nama in izpušča glasove: šlo je za lastnika palice, samo da takrat nisva vedela, da gre za njenega pravega lastnika. Mr Campbell mu jo je hotel dati, jaz sem bila tista, ki je bila proti. Rekla sem mu, da je palico kupil s poštenim denarjem in da naju berač samo zato, ker je debil, ne bo prinesel naokoli, izkoriščajoč svoje duševne stanje. Res je, da se je nabrala manjša truma ljudi (predvsem obiskovalcev kavarne) in da je prišlo do prerekanja, ampak so bili vedno na najini strani: berač ni znal govoriti. Policaj (šlo je za turističnega policaja), mislim, da je prišel mimo naključno. Prav tako se je postavil na najino stran, in to tako odločno, da je odpeljal berača v pripor. Nihče ni predlagal zbiralne akcije in Mr Campbell ni plačal nikakršne odškodnine, jaz tega nikakor ne bi dovolila. On pripoveduje zgodbo, kot da bi se jaz s pomočjo magične palice naenkrat spremenila v dobrega angela. O tem ni dvoma: v resnici sem bila jaz tista, ki je vztrajala, naj ne preda palice. Vendar pa nisem nikoli predlagala, naj zagrabi zanjo. (Ves prizor je Mr Campbell opisal, kot bi bil scenarist kakšnega italijanskega filma.)

Moja španščina ni brezhibna, vendar je razumljiva.

Nikoli ni prišlo do melodrame. Niti ni bilo lynching mobs, niti aplavzov, niti skrušenega beračevega obraza, ki ga ne bi mogla videti. Prav tako nisem zakričala, ko sem zagledala tisto drugo palico (bedne se mi zdijo te dramatično poudarjene črke Mr Campbella: *tista druga* palica, zakaj ne tista druga palica?), preprosto sem mu jo pokazala, brez histerije in katatonije. Zdelo se mi je grozno, seveda, ampak verjela sem, da je napako še mogoče popraviti. Ponovno sva šla ven in poiskala kavarno in od ljudi iz kavarne zvedela naslov pripora, kamor je bil odpeljan berač, obtožen tatvine: šlo je za gnili grad Mr Campbella. Ni ga bilo tam. Policaj ga je zaradi šal ostalih policajev in zaradi solz tatu, ki je bil edini okraden, že pri vratih izpustil. Seveda ni nihče vedel, kje bi ga našla.

Zamudila sva ladjo in morala sva se vrniti z letalom in z obema palicama.

PRIPOVED O PALICI, KI JI SLEDIJO KDO VE KAKŠNI POPRAVKI GE. CAMPBELL PRIPOVED

V Havano sva prispela nekega petka popoldne in kako vroče popoldne je bilo pod tisto nizko streho debelih, težkih, temnih oblakov. Ko je ladja vplula v *Bahío*,¹ je kanalski krmar preprosto ugasnil vetrce, ki je osveževal potovanje. Bila je svežina in kar naenkrat je ni bilo. Kar tako. Avtor Hemingway bi jo, si domišljam, imenoval morski ventilator. Takrat me je noga bolela kot hudič in mostiček sem prestopil v velikih bolečinah, vendar tega v dobro obiskovalcem in gostiteljem nisem pokazal. (Bi moral reči raziskovalcem in domačinom?) Ga. Campbell je stopala za menoj, govoreč in krileč in čudeč se vsak preklet trenutek, in vsaka malenkost se ji je zdela očarljiva: očarljiva modra bahía, očarljivo staro mesto, očarljiva in slikovita uličica poleg očarljivega pomola. Kdo, jaz? Kaj sem si mislil? Mislil sem si, da je bila v ozračju 90- do 95-odstotna vlaga, in bil sem več kot prepričan, da me bo preklemanska noga strašno bolela čisto cel hudiman konec tedna. Prava hudičeva ideja je bila priti na dopust na ta žgoči,² prepojeni otok, ki je tam, kjer ni ožgan, razbarvan. Dantejev *Inferno*. Projekt ge. Campbell, seveda. Saj sem ji oponesel, ko sem s palube zagledal kupolo črnih oblakov, visečo nad mestom, dežja meč Damoklejev nad mojo nogo. Ona je silno ugovarjala in rekla, da je potovalni agent na svoje srce, narisano srce,³ prisegel, da je na Kubi vedno pomlad. Kakšna pomlad, pa moj boleči nožni palec. Potovalni agentje! Dobro sva se zakopala v smradišče komarjev, okuženo z malarijo, zaraščeno z gozdovi tropskega področja. Tako sem rekel ge. Campbell, in ona je seveda po svoje odgovorila: "Med, to so tropi!"

Na pomolu, kot nepogrešljiv sestavni del izkrcevalne mašinerije, je stal neki trio teh očarljivih domačinov, ki so brenkali na kitaro in potresavali dvoje kot buče velikih kastanjet, udarjali z lesom ob les in vpili z zverinskimi kriki, ki jih oni imenujejo glasba. Kot *décor*⁴ domorodskemu orkestru je nekdo postavil prodajalno na prostem, kjer so prodajali vse vrste sadežev z drevesa znanosti turizma: kastanjete, poslikane *habanico*, klopotce, glasbene palčke, ogrlice, narejene iz školjk, lesnega lubja in semen, povprečno menažerijo, privlečeno od vsepovsod, in klobuke iz trde, suhe in rumene slame: *Tutti frutti*.⁵ Ga. Campbell je od vsakega izdelka kupila po enega ali dva kosa in videti je bila vsa žareča. Ra-do-stna. Vznesena. Svetoval sem ji, naj pusti vse te nakupe za zadnji dan v deželi. "Med," je rekla ona, "to so *souvenirs*."⁶ Ona ni razumela, da je v navadi, da se *souvenir*se kupi šele, ko se državo zapušča. Hvala bogu je na carini vse

¹ V originalu v španščini.

² V originalu *white hot*. Dobesedno belo žareče.

³ *Postered heart* v originalu. Dobesedno "plakatno srce". Iz poster, plakat, slika.

⁴ V originalu v francoščini. Dekoracija, scena.

⁵ V originalu v italijanščini. Vse vrste sadja.

⁶ Spominki. V originalu v francoščini.

potekalo hitro, kar me je zelo presenetilo, moram priznati. Tudi prijazni so bili, na nekoliko podmazan način, saj veste, kaj hočem reči.

Žal mi je bilo, da nisem pripeljal buicka. Čemu potovati s ferryjem, če ne prideš s svojim avtom? Ampak ga. Campbell si je v zadnjem trenutku mislila, da se bova preveč zamudila s prilagajanjem prometnim predpisom in z iskanjem ulic. Resnično pa se je bala še ene nesreče. Sedaj je imela še razlog več dodati: "Med, s tvojo nogo v tem stanju (kažoč nanjo) nikakor ne moreš voziti. Vzemiva taksi."

Poklicala sva taksi, in nekaj domačinov (več, kot bi bilo potrebno) nama je pomagalo pri prtljagi. Ga. Campbell je kar žarela zaradi tako imenovane latinske ljubeznivosti. Pregovorna ljubeznivost, je rekla. Dajajoč napitnine v odvečne roke, sem si mislil, kako nesmiselno bi ji bilo govoriti, da je to pregovorno plačana ljubeznivost. Njej bi se vedno zdeli čudoviti, tudi če bi storili in/ali dokazali ravno nasprotno. Še preden je pripotovala, je vedela, da bo vse čudovito. Ko so bili kovčki in tisoč in ena stvar, ki jih je kupila ga. Campbell, v taksiju, sem zaprl vrata (v ostri konkurenci s taksistom, očitno v sorodstvu z Jessejem Owensom) in šel naokoli, da bi vstopil skozi druga vrata. Običajno vstopim prvi in sledi mi ga. Campbell, da bi jim tako olajšal zadeve. Ta gesta nepraktičnih lepih manir, ki se je prevzeti ge. Campbell zdela *mucho latino*,⁷ me je zavedla v napako, ki je ne bom nikoli pozabil. Takrat je bilo, ko sem (na nasprotni strani) zagledal palico.

Ni bila navadna palica in ne bi je smel kupiti že samo iz tega razloga. Ob tem, da je bila stvar gizdalinska, skrivenčena, je bila tudi draga. Res, da je bila narejena iz nekega dragocenega trdega lesa, ebenovine ali nečesa podobnega, in tudi izredno skrbno izrezljana je bila. (Pridih izvrstnosti, je rekla ga. Campbell.) Računajoč v dolarjih, niti ni bila tako draga. Pri podrobnem gledanju so bile rezbarije v resnici samo groteskni okraski brez kakršnega koli pomena. Palica se je končevala z glavo *črnca* ali *črnke* (pri teh ljudeh, pri umetnikih, se nikoli ne ve) z očitno grotesknimi potezami. In *toto*,⁸ bila je le malo tostran odvratnega. Neumneža me je takoj pritegnila in ne morem točno povedati, zakaj. Nisem lahkomišel človek, vendar mislim, da bi jo bil kupil, boleča noga gor ali dol. Ne nazadnje bi me morda gospa Campbell, ko bi opazila moje zanimanje, prisilila, da bi jo kupil. Kakor vse ženske tudi ona obožuje kupovanje stvari. Ona je rekla, da je lepa in originalna in (globoko moram vdihniti, preden to izrečem) *vzburljiva*. Moj bog! *Los mujeres*.⁹

V hotelu, na najino srečo, se je še vedno pretakalo bogastvo, in rezervacije so bile veljavne. Palico sem začel jemati kot urok za srečo. Povzpela sva se v sobo, se oprhala in po sobni postrežbi naročila hitri prigrizek. Postrežba je bila tako hitra, kot je bil prigrizek dober, in nato sva udobno zadremala, kubanska *siesta* – ko si v Havani, počni ... Ne, le zelo vroče in zelo hrupno je bilo in zunaj je pripekalo sonce, notri pa je bilo čisto in udobno in sveže. Dober, miren, ohlajen

⁷ Sic.

⁸ V originalu v latinščini.

⁹ Sic.

hotel. Res, da je bil drag, ampak je bil tega vreden. Če obstaja kaj, česar so se Kubanci dobro naučili od nas, potem je to občutek za komfort, in El Nacional je udoben hotel, in kar je še bolje, učinkovit. Vstala sva, ko je že padla noč, in se sprehodila po soseski.

V dišečih vrtovih pri hotelu sva spoznala neke vrste šoferja taksija, ki se nama je ponudil za vodnika. Rekel je, da mu je ime Ramón Nekaj, in izvlekel umazano, pomečkano izkaznico, da bi to dokazal. Nato naju je peljal skozi labirint palm in parkiranih avtomobilov do tiste široke ulice, ki jo *habañerosi*¹⁰ imenujejo La Rampa, polne trgovin in restavracij in neonskih napisov in gostega prometa ter gor in dol po rampi sprehajajočih se ljudi, zato pa je avenija. Ni slabo, v stilu San Francisca. Želela sva spoznati Tropicano, Night-Club, ki samega sebe reklamira kot "najfantastičnejši kabaret na svetu". Ga. Campbell je pripotovala skoraj samo zato, da bi ga obiskala. Midva, oziroma ona, sva se odločila, da večerjava tam. Medtem pa sva si šla ogledat neki film, ki sva ga hotela videti že v Miamiju, pa sva ga zamudila. Gledališče je bilo blizu hotela, bilo je novo in moderno in je imelo klimatsko napravo.

Vrnila sva se v hotel, da se za to priložnost preoblečeva. Ga. Campbell je vztrajala, da moram obleči obleko. Ona pa se je odela v nočno haljo. Pri odhajanju me je noga ponovno zbolela, verjetno zaradi mraza v gledališču in v hotelu, tako da sem s seboj nesel palico. Ga. Campbell ni ugovarjala. Nasprotno, zdelo se ji je zabavno.

Tropicana stoji v nekem obrobem predelu. To je kabaret v džungli. Vrtovi rastejo prek dohodov, in prav vsak kvadratni jard je poraščen z drevesi in grmovjem in plezalkami in *epiphytes*, za katere je ga. Campbell vztrajala, da so orhideje, ter poln klasičnih kipov in vodnjakov, curljajočih vodo, in *spotlightov* nevsiljivih barv. Night-club je mogoče opisati kot fizično fantastičen, višek, vendar pa spektakel ostaja v glavnem pri preprostih in navadnih nagicah, tako kot vsak latinski kabaret, si predstavljam, napol nage ženske, ki plešejo rumbo, in mulatski pevci, ki vreščijo tiste bedaste pesmi, ter naškrobljeni popevkarji, ki oponašajo stil starega Binga,¹¹ v španščini, se razume. Španska nacionalna pijača se imenuje daiquiri, neki zvarek, ki ga je bolje opisati kot mrzel napitek z rumom, primeren za običajno vreme na Kubi, nič zelo drugačno od vroče pečice. Govorim o vročini na ulici, saj je ta kabaret imel "tipično", tako so nama povedali, "kubansko ohlajevanje", kar pomeni, za stenami klimo s severnega tečaja. Obstaja enak kabaret, čeprav brez strehe, na prostem, ki pa tiste noči ni deloval, saj so za okoli enajstih pričakovali dež. Kubanci so dobri meteorologi. Ravno kar smo se lotili enega izmed tistih obrokov, ki jih na Kubi imenujejo mednarodni: pošteno mastna hrana, polna cvrtja in pretirano slana, skupaj s pretirano sladkimi sladicami, ko je začel padati tako gost dež, da je preglasil glasbo. S tem namigujem na silovitost plohe, saj je na tem svetu le malo stvari,

¹⁰ Sic.

¹¹ Bing Crosby.

ki bi preglasile tipičen kubanski orkester. Za go. Campbell smo dosegli mejo, višek, summum: življenjski prostor sofisticirane divjosti: džungla, dež, glasba, hrana, divji pandemonij – in ona je bila preprosto očarana. Točneje, na obisku v Začarani deželi. Vse bi bilo znosno oziroma še celo dobro, če ne bi v tistem trenutku, ko sva prešla na *bourbon in sodo* in je bilo skoraj kot doma, tisti *emceejevski*¹² *peder* začel predstavljati izvajalcev občinstvu in občinstva izvajalcem in vsakega vsakemu in potem pa, višek! Ta pajac oziroma klovn je nekoga poslal k nama, da naju je vprašal po imenih, in naju predstavil v tisti svoji nezaslišani angleščini. Ne samo, da me je zamenjal za enega od tistih od juhe, kar je pogosta in znosna napaka, ampak je poleg tega še rekel (in to po mikrofону, da boste vedeli), da sem jaz mednarodni *playboy*.¹³ Ah, fant moj! In kaj mislite, da je ves ta čas počela ga. Campbell? Jokala, do solz se je najokala, smejoč se, krohotajoč se. Uživačica!

Ko sva zapustila kabaret, bilo je že krepko čez polnoč, je že prenehalo deževati in zrak je bil svež in prozoren, bilo je povsem novo čisto jutro. Oba sva bila vinjena, vendar nisem pozabil svoje palice. Držal sem jo v eni roki, medtem ko sem z drugo počel isto z go. Campbell. Šofer vodnik telesni svetovalec, ta Vergilij iz pekla noči, je vztrajal, da naju pelje na ogled še neke druge vrste spektakla (showa). Ne bi spregovoril o tem, če ne bi imel kot opravičilo tega, da sta bila oba, g. in ga. Campbell, *bien borrachos*. V, i, n, j, e, n, a. Ge. Campbell se je zdelo zelo vzburljivo, kar me sploh ni presenetilo. Moram priznati, da se je meni zadeva zdela zelo neokusna, dolgačasna, in mislim, da sem jo kakšen kos prespal. *Nastop* je lokalni subprodukt turistične industrije, kjer so taksisti reklamariji (*admen*) in prodajalci obenem. Peljejo vas tja, ne da bi jih za to prosili, in še preden lahko ugotovite, kaj se v resnici dogaja, ste že *notri*. *Notri* pomeni v hiši, nič drugačni od ostalih v ulici, ampak ko se za vami zaprejo vrata, vas odpeljejo po hodniku, polnem vrat, do notranjega svetišča oziroma v penetrilijo (lat. *penetrilius*), v bistvu salon s stoli, postavljenimi v krog, kot v eni izmed tistih hiš za spektakle v tujini – na Broadwayu tako modernih v petdesetih –, s peščenimi odri, samo da tokrat prizorišče ni bilo peščeno, ampak je bila na sredini velika okrogla postelja. Ganimedes¹⁴ vam ponudi zvarke, zvrhane (česa?), zanje morate plačati, tako je, in to precej več kot v *Tropicani*, in kasneje, ampak ne pretirano kasneje, potem ko prispejo že vsi obiskovalci in vsi tudi že sedijo, ugasnejo luč¹⁵ in nato nad posteljo prižgejo luči (eno rdečo in drugo modro), tako da lahko diskretno opazujete dogajanje in obenem pozabite na prisotnost soseda, ki bo kaj kmalu postala nerodna. Vstopita dve ženski, popolnoma nagi. Nato vstopi nag moški, neki črnc, zamolklo črn zaradi osvetljave, obdarjeni Otelo, profesionalni Lot, pravijo mu Superman. Med občinstvom

¹² *Emceé*, fonetična okrajšava za *Master of Ceremonies*, mojster ceremonij.

¹³ Lahkoživec, dobesedno igrivi deček.

¹⁴ Ganymede, v jedrnati oksfordščini natakak, točaj.

¹⁵ Shakespearska besedna igra, iz Otele, IV. dejanje, zadnja scena. V tekstu je še več podobnih besednih iger, ki se nanašajo na Hemingwaya, Williama Blaka, Melvilla, Johna Millingtona Synga in druge.

je bilo tudi nekaj mornariških oficirjev in vse je bilo videti resnično antiameriško in vendar so oni prav tako uživali v spektaklu in ni moja stvar, če marinci hodijo naokoli v uniformah ali ne. Po interpretaciji so prižgali vse luči in, si pa upajo, dekleti (saj sta bili še zelo mladi) in črnci so pozdravili gledalce. Ta Samson Sex & Company so se malo pošalili na račun mojega smokinga in črnosti palice, v španščini, seveda, s primernimi kretnjami, popolnoma nagi tam pred nami, in mornarje je kar lomilo od smeha, ga. Campbell pa si je na vso moč prizadevala, da se ne bi smejala, vendar brez uspeha. Nazadnje je črnci pristopil k enemu izmed oficirjev in mu v poženščeni španščini polomljeno (*fractured*) rekel, da sovraži ženske, in marinci so kar zapuhali in ga. Campbell tudi. Vsi, skupaj z mano, smo zaploskali.

V soboto zjutraj sva dolgo spala in okoli enajstih sva odšla proti Varaderu, na neko plažo, točno sto enainštirideset kilometrov vzhodno od Havane, in tam doli sva ostala ves dan. Sonce je bilo ubijalsko, tako kot po navadi, ampak razgled na spokojni, barviti, odprti ocean in na bele, slepeče sipine in na psevdoborovce in na sončnike s streho iz palm na plaži in na vile iz poznoviktorskega obdobja, na obalo in na les je bil, kot bi to posnela Natalia Kalmus. Napravil sem mnogo fotografij, barvnih, seveda, ampak tudi nekaj B & W,¹⁶ in sem bil vesel, da sem tam. Niti ljudi, niti glasbe, niti vratarjev, niti šoferjev, niti kurb vlačug, niti krutih ekshibicionistov, ki bi vas silili v ring osmešenja, sovraštva in/ali zaničevanja. Najdeni paradiž? Ne še. Zvečer sem imel po vsem hrbtu in rokah mehurje in za povrh še strašno zgago zaradi prenažrtosti z morskimi sadeži pri kosilu. Zaman sem težave skušal odpraviti z Bromo-Seltzem¹⁷ in mrzlo kremo – požrl sem odvajalo in se ves namazal z mazilom in ne obratno. Brez uspešno. Mrak je pripeljal tudi horde transilvanskih¹⁸ komarjev. Bežec sva se umaknila v Havano.

Razveselilo me je, da sem v sobi našel nase čakajočo palico, zanemarjeno, skoraj pozabljeno, ker so mi sonce in pesek in podvojena vročina olajšali bolečine v nogi. Opekline in izginule bolečine, ga. Campbell in jaz sva šla dol in ostala v baru do poznih ur, poslušajoč še več te ekstremistične glasbe, ki je njej tako všeč, tokrat nekoliko bolj umirjene, utišane zaradi polnoči in zaves, jaz pa sem se dobro počutil s palico ob sebi.

Naslednjega jutra, in kako lepo nedeljsko jutro je bilo, sem odslovil Ramona do časa kosila, ko bi naju moral priti iskat v hotel, da bi za vedno odšla. Načrtovani čas odhoda ferryja je bil ob treh popoldne. Tako sva se odločila obiskati *Habano Viejo*, se še zadnjič razgledati naokoli in kupiti še nekaj *souvenirsov*. Tako da vidite, da je bila to spet bolj njena kot pa najina odločitev. Kupila sva jih ("Tako," je rekla ga. Campbell, "tu si pa tudi *ti* zraven.") v neki turistični trgovini pred nekim starim, gnijočim španskim gradom. *Odprto vsak dan, tudi ob nedeljah – Govorimo špansko angleško*. Odločila sva se, da tam

¹⁶ *Black and White*, črno in belo.

¹⁷ *Bromo-Seltzer*, vrsta odvajala.

¹⁸ Transylvania, to je Transilvanija, domovina grofa Drakule, metonimija za vampirja.

nekje malo posediva in spijsa nekaj prijetnih osvežilnih pijač v starem *cafeju*, ki ga je le dve ulici stran na drugi strani trga zagledala ga. Campbell. *Stari café* je bilo njegovo tavitološko ime, ravno pravo za tiho, slikovito, dušeče ozračje civilizirane nedelje tam v starem Španskem mestu.

Tam sva kakšno uro ali nekaj takega posedela in pila, potem pa sva prosila za račun, plačala in odšla. Tri ulice stran sem se spomnil, da sem v *cafeju* pozabil palico, in se vrnil ponjo. Izkazalo se je, da je nihče ni videl ali sploh opazil, in to me ni niti malo presenetilo. Pričakovati je, da se v teh državah zgodijo take čudne stvari. Ponovno sem šel ven, sedaj užaloščen od obžalovanja, pretirano razžaloščen zaradi tako nepomembne izgube.

“Svet je poln palic, dragi,” je rekla ga. Campbell in spominjam se, da sem se zalotil, kako jo strmo opazujem, ne z začudenjem, ne z besom, ampak kot v transu, nesposoben, da bi se gibal zunaj ali daleč stran od veličastnega sija te samice doktorja Panglossa na prostosti.

Hitro stopajoč sem se oddaljil. Išoč postajališče taksijev sem zavil okoli ovinka, se ustavil, pogledal naprej in potem nazaj in tako sem lahko videl začuden obraz ge. Campbell, odsev mojega začudenega obraza, ki ga je gledala ona. Tam, v neki ozki ulici je stopal neki temnopolt starček, držeč mojo palico. Bolj od blizu sem opazil, da ni šlo za starčka, ampak za možakarja nedoločljive starosti, očitno za mongoloidnega bedaka. Z njim ni bilo mogoče priti do nikakršnega dogovora, ne v angleščini ne v skromni španščini ge. Campbell. Možak ni razumel nobenega jezika, in to je za človeka v tujini strašna nemesis. Nenadoma se je kot utopljenec z obema rokama oklenil palice.

Jaz sem se bal *slap-stick*¹⁹ situacije, če bi zagrabil palico za en konec, kot mi je ga. Campbell svetovala, naj naredim, ocenjujoč berača (šlo je za enega teh profesionalnih beračev, ki jih lahko najdete vsepovsod, celo v Parizu) za zelo krepkega možaka. Skušal sem mu s kretnjami dopovedati, da je palica moja, ampak sem bedno propadel, in on mi je odgovoril z nenavadnimi brundajočimi glasovi, tako tujimi meni, kot je bil njemu tuj človeški govor. Pomislil sem na te domorodske pevce in na njihova lirična grla. On je pravzaprav postavljaj na laž celotno znanstveno srenjo in trditev, ki pravi, da so vsi mongoloidi veseli, ljubeznivi ljudje in ljubitelji glasbe. Nekje je neki radio bruhal glasne kubanske pesmi. Krepko preglasujoč (moj) poraz je ga. Campbell, že čisto kubanizirana, izkričala predlog, naj mu jaz odkupim palico, kar sem se, seveda, branil storiti. “Draga,” sem obupano zatulil jaz in obenem skušal, braneč s svojim ogromnim okostjem ozemlje, blokirati odhod beraču, “to je stvar principov, palica je moja.” In nisem začutil, da na ves glas zakričano načelo v tistem trenutku preneha biti načelo. Vsekakor nisem mislil dopustiti, da bi odkorakal z njo samo zato, ker je bil kreten, in jaz je nisem nameraval kupiti, izsiljujoč samega sebe. “Nisem tip, ki bi se pustil izsiljevati,” sem rekel gospe Campbell, tokrat ne tako glasno, stopajoč s pločnika, ko je berač zagrozil, da bo šel na drugo stran. “Saj vem, Med,” je rekla ona. Tako pravi.

¹⁹ Situacija v nemi komediji. Udarec in padec. Dobesedno klofuta in sunek.

Ampak nočne more v savani so v Havani dejanski dogodki. Kot običajno nas je kmalu obkrožala manjša lokalna množica, in jaz sem postal živčen, saj si nisem želel biti žrtev kakšnega javnega linčanja. Na videz sem bil jaz neki tujec, ki se je izživljal nad nemočnim domačinom, in med množico sem opazil več kot en temnopolti obraz.

Ljudje pa so se kljub temu, glede na okoliščine, sprejemljivo obnašali. Ga. Campbell jim je po svojih najboljših močeh vse pojasnila in med zbranimi je bil celo nekdo, ki je govoril polomljeno angleščino in se je, na robot način, ponudil za posrednika. Ta samopostavljeni Hammarskjold se je brez opaznih uspehov poskušal sporazumeti z mongoloidom, kretenom oziroma marsovcem. On je samo stopil dva koraka nazaj, med umikanjem držeč, grabeč, objemajoč palico in popevajoč neko pesmico v nekem neznanem jeziku, glasno in besno – seveda, bila je popolnoma nesmiselna. Oziroma, hoteč izgovoriti vedno, vedno, kar naj bi pomenilo, da je bila palica njegova osebna last. Množica je bila, tako kot vse trume, enkrat na najini strani, enkrat pa proberačeva. Moja žena je še vedno vztrajala pri rotnju. "To je stvar principov," je govorila, morda v španščini. "G. Campbell tukaj je zakoniti lastnik sprehajalne palice. On jo je včeraj kupil zase in jo je danes zjutraj pustil v kavarni. Ta gospod (hotela je reči kreten, saj je nanj kazala z uperjenim levim kazalcem) jo je vzel od mojega moža (name je pokazala z desnim kazalcem), on jo je pozabil, in ne pripada njemu (odkimala je s svojo svetlolaso glavo), ne, *amigos*." Dvoumen primer tatvine, amfibolija, dvosmiselnost, dvopomenski stavek (kdo je tisti *on*?), ampak govorna spretnost prosilke si je pridobila naklonjenost cestnega sodišča in porota je bila trenutno odločno na najini strani.

Kmalu smo postali javna motnja in prišel je neki policaj. Dvakratna sreča, saj je šlo za angleško govorečega policaja. Jaz sem mu vse razložil. On si je zaman prizadeval, da bi razpodil gnečo, ampak ljudi je ravno tako kot naju zanimalo, kako se bo zadeva razpletla. Govoril je z mongoloidom, ampak ni bilo načina, da bi se z Nimaničem pogovarjalo, kot sem vam že rekel. Res je, policaj je izgubil potrpljenje in izvlekel pištolo, da bi berača ustraheval. Množica se je strnila, nenadoma je čisto obmolknila in jaz sem se zbal najhujšega. Ampak zdi se, da je kreten nazadnje le razumel ter mi dal palico, s kretajo, ki mi ni bila prav nič všeč. Policaj je vtaknil svojo pištolo v tok in predlagal, naj bi jaz kretenu dal nekaj denarja. "Ne kot odškodnino, ampak v znak kot darilo za ubogega moža," so bile njegove besede. Jaz sem se uprl. To bi pomenilo čisto zares sprejeti družbeno izsiljevanje, saj je bila palica zagotovo moja. Tako sem rekel stražniku. Ga. Campbell je skušala posredovati, vendar nisem videl razloga, da bi popustil. Palica je bila moja in berač jo je vzel, ne da bi mu pripadala. Če bi mu dal sedaj kakšen denar za njeno vrnitev, bi pomenilo odobravati tatvino. Zavrnil sem, zelo odločno, da bi mu ustregel.

Nekdo iz gneče, tako mi je razložila ga. Campbell, je predlagal prostovoljno skupinsko zbiranje. Ga. Campbell, neumno in drago srce, je hotela prispevati iz lastne denarnice. Na neki način je bilo potrebno končati tisto trapasto situacijo, in vdal sem se, česar ne bi smel storiti. Kretenu sem ponudil nekaj kovancev (ne spomnim se točno, koliko, vendar sem prepričan, da je šlo za več denarja, kot sem

ga plačal za palico) in mu jih hotel dati, brez zamere, vendar pa se jih berač ni hotel niti dotakniti. Užaljen. Ga. Campbell je ponovno posredovala. Videti je bilo, da je možak sprejel, vendar je že naslednjo sekundo ... misel? z običajnimi grlenimi glasovi denar zavrnil. Samo ko mu ga je policaj položil v dlan, ga je bliskovito pograbil. Ni mi bil všeč izraz na njegovem obrazu, saj je s strmim pogledom sledil palici (buljil vanjo), ko sem jo odnašal s seboj, kot pes, ki zapusti zakopano kost. Ko je bilo neprijetnega pripetljaja konec, sva od tam vzela taksi, priskrbel nama ga je policaj, vljuden, kot je tudi njegova dolžnost. Nekdo iz množice je ob najinem odhodu zaploskal in nekdo drug nama je dobrohotno pomahal. Nisem mogel videti zadnjega izraza na kretenovem-beračevem-tatovem obrazu, grozljivo asimetričnem, in bil sem zadovoljen. Ga. Campbell ni rekla (prvič in zadnjič na celem potovanju) čisto nič in videti je bila v mislih zaposlena s preštevanjem daril – tistih, ki jih je ustvaril človek in ne Narava. Jaz sem se dobro počutil v družbi svoje ponovno pridobljene palice, ki bi lahko bila *souvenir* z zelo zanimivo zgodbo za pripovedovanje, dosti bolj dragoceno kot vse stvari skupaj, ki jih je na ducate kupila gospa Campbell.

Vrnila sva se v hotel. Receptorju sem rekel, da bova odpotovala zgodaj popoldne, da naj bo račun pripravljen, ko prideva dol, da bova kosila v hotelu in v restavraciji plačala z gotovino. Nato sva šla v sobo.

Kot običajno sem odprl vrata in spustil naprej gospo Campbell, in ona je prižgala luči, saj so bile zavese še vedno spuščene. Vstopila je v dnevno sobo apartmaja in šla naprej proti spalnici, jaz pa sem se namenil odstrniti zavese in pri tem hvalil nedeljski počitek v tropih. Ko je ona v spalnici prižgala luč, je visoko, predirno zavreščala. Pomislil sem, da jo je stresla električna napeljava v tujini nevarna. Ustrašil sem se tudi kakšne strupene kače. Ali mogoče še kakšnega tatu, ujetega *in flagranti*. Stekel sem v spalnico. Ga. Campbell je bila vsa trda, toga, popolnoma brez besed, skoraj histerična. Nisem razumel, kaj se dogaja, ko sem jo zagledal tam sredi sobe, čisto kataleptično. Ona je prišla k sebi in z nenavadnimi grlenimi glasovi ter kazalcem pokazala na posteljo. Postelja je bila prazna. Niti *mapanareja** niti Supermanove slike ni bilo na njej. Nato sem pogledal proti nočni omarici. Tam je bila, počivajoča na steklu, črna na zeleno pobarvani podlagi, znamenita, odlična, obtožujoča, ne nazadnje odvrtna, *tista druga* palica.

POPRAVKI

*Señor*¹ Campbell, profesionalni pisatelj, je "kot običajno" narobe povedal zgodbo.

Z ladje se je iskrila lepa Havana. Morje je bilo mirno, svetla, na trenutke skoraj vijolično modra ploskev je bila presekana s širokim šivom, za katerega je nekdo pojasnil, da je Zalivski tok. Bilo je nekaj majcenih valov, penastih galebov, mirno letečih v narobe obrnjenem nebu. Nenadoma se je pojavilo mesto, vse belo, vrtoglavično. V višini sem videla nekaj umazanih oblakov,

* *Mapanare* (*Bothrops atrox*) – venezuelska strupena kača, ki ima na hrbtu črne in rumene poslikave, podobne verigi. (Op. prev.)

¹ V originalu v španščini.

ampak sonce je sijalo skozi in Havana ni bila neko mesto, ampak zračni privid nekega mesta, prikazen. Nato se je na obe strani odprla in si začela natikati barve, ki so se na neki način v trenutku stopile v belini sonca. Ona je bila panorama, realni cinemascope, cinerama življenja: da ustrežem gospodu Campbellu, ki mu je kino tako všeč. Pluli smo med zgradbami odsevov, krasotami, *gaseliersi*,² žarečimi v očeh, skozi park s svetlikajočimi se ali ožganimi vrtovi drugačnemu mestu naproti – staremu in temnemu in lepšemu. Neki pomol se je, neizprosno, stegnil do nas.

To je resnica, da je kubanska glasba primitivna, ampak ima neki smel čar, vedno ima neko silno presenečenje na zalogi in nekaj nedoločenega, poetičnega, letajočega visoko z ropotuljami in kitaro in mačovim glasom v *falsettu*³ ali – včasih tudi – v hripavem basu, kot to počnejo pevci *bluesa*,⁴ harmonični pripomoček, tako pogost na Kubi in v Braziliji kot na Jugu, saj gre za afriško tradicijo, hkrati pa jo bobni *bongó* in *conga* priklenejo na zemljo, in *claves* – skrivnostno “udarjanje lesa ob les” iz pripovedovanja g. Campbella – niso nikakršna vraževerna liturgija, niti niso kakšna skrivna šifra, temveč dve majhni palčki za ustvarjanje glasbe in ne za njeno vodenje, prefinjena tolkalska instrumenta, igrana drug ob drugega *col legno*,⁵ tako je zapisano na zadnji strani ovitka LP-ja⁶ *Arpeggio Percutante percusión* AGO690 Johna Sagea, te “glasbene palčke” so kot nikoli porušeno obzorje.

Zakaj dramtizirati okoli neuporabne, ampak nikakor ne invalidne noge? Morda hoče, da izpade kot vojna poškodba. Dandanes je g. Campbell revmatoiden.

Palica je bila pravzaprav samo navadna palica. Narejena iz temnega in verjetno trdega lesa, ampak ne iz ebenovine, po moji pameti. Ni imela nenavadnih okraskov, niti hermafrodiške glave na ročaju. Palica kot na tisoče palic, ki se lepijo⁷ na zemljo, nekoliko groba, morda privlačna na nekoliko slikovit način: vse kaj drugega kot pa nenavadna. Predvidevam, da ima veliko Kubancev enake palice. Nikoli nisem rekla, da je bila palica vznemirljiva. To je groba freudovska pogruntavščina. Poleg tega pa ne bi nikoli kupila obscene palice, nikoli.

Palica je stala le nekaj centov. Kubanski peso je enak dolarju. Mimogrede, *abanico* in ne *habanico* je španska beseda za pahljačo. Verjetno gre za zamenjavo zaradi podobnosti z *La Habana*. Nikoli se ne reče *habañerosi*, iz istega razloga, kot se ne piše *Habaña*. Pridevnik *mucho* se pred pridevnikom vedno skrajša v *muy*. In so *las mujeres* in ne *los*, pri čemer je *las* ženska oblika določnega člena. Ampak saj ne morete pričakovati finesse⁸ od g. Campbella, ko govori o *mujeres*. Ženske so tisto onó.

² *Gaselier*, s stropa viseča svetilka z večjim številom žarnic. Beseda izhaja iz *gas* (plin) in *chandelier* (svečnik, svetilka).

³ V originalu v italijanščini. Falzet.

⁴ *Blues*, petje črncev z juga ZDA.

⁵ V originalu v italijanščini. Dobesedno pomeni z lesom.

⁶ *Long Playing*, gramofonska plošča s podaljšanim trajanjem.

⁷ V španščino neprevedljiva besedna igra med samostalnikoma *cane* in *stick*. Oba samostalnika pomenita palica, *to stick* pa pomeni prilepiti, nalepiti.

⁸ Jezikovna igra zaradi podobnosti besed *mujeres* (ženske) in *women*, ženske v angleščini.

Ogromno stvari v mestu me je očaralo, vendar se svojih čustev nisem nikoli sramovala in jih lahko naštejem. Všeč mi je bil – ne ljubila, ljubila sem temperament ljudi iz *La Habane* in pravzaprav od vsepovsod. Prav tako sem ljubila Kubansko glasbo, in to z veliko začetnico. Med Tropicano in mano je vzknila ljubezen na prvi pogled. Kljub temu da je turistična atrakcija in se tega zaveda, je resnično lepa stvar in bujna in rastlinska, prava podoba otoka. Hrana je bila užitna, kar je tudi edina bistvena lastnost jedače, in pijača taka, kot je pijača povsod. Ampak na glasbo in na lepoto deklet iz plesnega zbora in na divje razpuščeno domišljijo koreografa, nanje mislim kot na nepozabne.

Mojster ceremonij je bil neki zelo postaven latinski tip, visok in teman, z zelenimi očmi, črnimi brki in bliskajočim se nasmehom. Resnični profesionalc, oblikujoč v globokem baritonu privlačen ameriški naglas – nikakor pa ne peder, kot je napisal g. Campbell.

Iz najplemenitejših razlogov se g. Campbell zapleta v besedno – edino to si lahko privošči – telovadbo, da bi iz mene naredil neki prototip: edinstveno vrsto, navadno žensko. To pomeni duhovno invalidko z IQ-jem⁹ kakšnega preprosteža, kretensko dekle Petek,¹⁰ debilno direktno žensko,¹¹ ženskega doktorja Wattsona in ne Panglossa. Kratek je izpadel pri tem, da me je klical ga. Campbell *toute courte*.¹² Nikoli nisem rekla stvari, kot "Med, to so tropi" ali "To so *souvenirs*, dragi", in nobenih podobnih mašil. On je ali prebral preveč "Pepitinih" stripov ali pa je videl vse televizijske spektakle o Lucille Ball. Prav nič hudo mi ne bi bilo biti Lucille, če bi le on streljal s takimi pogledi kot Desi Arnaz¹³ – in imel še njegova leta.

V podtalju zgodbe lahko velikokrat preberete besedo domorodec v napačnem kontekstu. Prosim, ne krivite za to starega g. Campbella in njegovih tautologij. To je neizogibno, predpostavljam. Ko je gospod – on, ta Gospod Vejica Gospod Pika Gospod Črtica, ki obožuje ločila in mora biti vsakič, kadar jaz namerno pozabim na piko njegove odličnosti, G., "tukaj te imam" – G. Rudyard Kipling Campbell izvedel, da je bila administracija hotela "naša", kot se je izrazil on, hoteč reči ameriška, se je nasmehnil s širokim nasmehom muzejskega *connaisseurja*.¹⁴ Zanj je *hoi polloi*¹⁵ Tropicane nepopravljivo leno, ljudje za siesto. Pa da jih je težko razumeti. Šofer je jasno rekel, da mu je ime Ramon Garsia.¹⁶

Niso me zabavala njegova pohajkovanja gor in dol s palico v roki ves čas in po celem mestu. V Tropicani, odhajajoč iz jedilnice ne o, p, i, t, a, ampak, totalno pijana, je bil – tokrat pa resnično – prava "javna nadloga", s palico, ki mu je neprestano padala po tleh v majhni, dobro osvetljeni, nabito polni sprejemnici, in s svojim negotovim ravnotežjem, ko jo je pobiral.

⁹ *Intelligence Quotient*. Inteligenčni kvocient.

¹⁰ Literarna referenca, h katerim je nagnjena tudi ga. Campbell. Nanaša se na Defoejev roman *Robinson Crusoe*, na njegovega junaka Petka, Friday man v angleščini.

¹¹ Feminizacija od Straight-man, kontrapunkt komedijantu v vodvilu.

¹² Originalno v francoščini. Čisto kratka.

¹³ Sic.

¹⁴ V originalu v francoščini. Poznavalec.

¹⁵ V originalu v grščini. Dobesedno, ljudstvo.

¹⁶ Sic.

Preprosto obožuje to, da ga zamenjujejo z enim od Campbellov milijonarjev. To vedno počne. Še vedno vztraja, da so tesno povezani. Jaz se nisem smejala poimenovanju mednarodni playboy, ampak sem samo prezirala njegovo lažno nejevoljo, ko so ga oklicali za jušnega milijonarja. Ušiv igralec je.

Pretirano in včasih lažno navado pitja, ki jo on razvija, in veliko drugih literarnih značilnosti kopiram po Hemingwayu, Fitzgeraldu *et al.*¹⁷

Nikakršne seksualne ugrabitve ni bilo. To je res, da nama je Ramón – na koncu sem ga klicala tako, nisem mogla drugače – ponudil, da bi si šla ogledat predstave v živo, ampak šele po mnogih *doubles entendres*¹⁸ gospoda Campbella, ki ne pove, da je v neki belgijski trgovini¹⁹ kupil knjige Obeliska in Olympije Pressa²⁰ kar “po na ducate” in mi zunaj pokazal oznake, ki so določale, da se teh knjig ne sme v U. K.²¹ niti prodajati niti vnašati tja, prav tako ne v USA, in vztrajal je tudi pri tem, da je kupil neki drag, obsežen francoski roman, *Prelude Charnel*,²² izdajo v celoti polepšano z barvami, ki naj bi jo jaz v posteljni prihodnosti prevedla. Niti ni povedal naslova filma, ki sva si ga ogledala. *Baby Doll*.²³ On ni prosil za *tableaux vivantes*²⁴ in za seksualna junaštva, zagotovo pa je sprožil enega ali dva odvečna nesporazuma o Pomorski hiši in o rdeči coni v predelu Kolumb. Nobene besede o njegovi predanosti izgubljenim pohujšljivim delom ali klimatičnemu *Sexe, Son et Lumieres*.²⁵ Jaz bom rekla, da ni bila samo ta uboga razuzdanka tista, ki je uživala v Lotovem-Otelovem-Supermanovem spektaklu, če si sposodim poimenovanje g. Campbella. In za zaključek dodajam še, da je on od časov Brez Vek Singa²⁶ edini moški na obličju zemlje, ki je sposoben spati z obema očesoma odprtima.

Palice ni “našel” na ulici, stopajoče ob moškem, tako nenavadnem kot Gogoljev nos,²⁷ kot neki pripovedni lik Stvar, neka resnična sprehajalna palica. Palica ni nikoli zapustila “cafeja”, ki se je, saj res, imenoval bar Zvezda danica. Skupaj sva posedala v prenapolnjenem salonu. Ko je g. Campbell vstal, da bi odšel, je preprosto in naravno segel po palici, ki je slonela ob bližnji mizi: temna, grčasta palica, popolnoma enaka njegovi. Bila sva pri vratih, ko sva zaslišala, da nekdo teče za nama in izdavlja takrat nenavadne, sedaj pa že domače glasove. Pogledala sva nazaj in zagledala pravega lastnika palice, samo da tega takrat nisva vedela. G. Campbell je naredil kretnjo, kot bi moškemu hotel predati svojo palico, jaz sem bila tista, ki je bila proti. Rekla

¹⁷ V originalu v latinščini. Dobesedno, in ostali.

¹⁸ V originalu v francoščini. Dvojni pomen.

¹⁹ Verjetno se nanaša na Belgijsko hišo, knjigarno v stari Havani.

²⁰ Založbi pohujšljivih knjig v angleščini v Franciji.

²¹ *United Kingdom*, okrajšava za Združeno kraljestvo.

²² Meseni preludij. V originalu v francoščini.

²³ Film Elija Kazana. Na Kubi se je naslavljal Mesena lutka.

²⁴ Sic. V originalu v francoščini.

²⁵ Seks, zvok in luč. Nanaša se na osvetljavo in ozvočenje v turistične namene. V originalu v francoščini.

²⁶ Slavni pirat s Kitajskega morja.

²⁷ Nanaša se na slavno Gogoljevo kratko zgodbo *Nos*.

sem mu, da je on kupil palico s svojim poštenim denarjem in da mu ne bova zato, ker je bil berač debil, dopustila, da bi odkorakal z njo, izrabljajoč svojo duševno pomanjkljivost kot opravičilo za tatvino. Res je, da se je okoli nas kmalu nabrala gneča, v glavnem gostov "cafeja", in da je prišlo do nekaj zmedenih argumentov. Vendar so bili vedno z nama: berač ni mogel govoriti, se spomnite? Policaj – bil je iz turističnega oddelka – se je vmešal čisto po naključju. On je bil od začetka za naju, brez izjeme, čisto gotovo, in on je odpeljal berača v zapor brez nadaljnjih pogovarjanj. Nihče ni predlagal zbiranja in g. Campbell ni plačal nikakršne odškodnine, ker nobene ni bilo. Tega na noben način tudi ne bi dopustila. On pripoveduje zgodbo, kot da bi se jaz s pomočjo magične palice spremenila v samo svetost.²⁸ Nič takega ni bilo. Pravzaprav sem bila jaz tista, ki je bolj vztrajala, da palice ne da kar tako. Sovražim debile, g. Campbell je edini, s katerim imam nekaj potrpljenja, ki se z leti tanjša, tako kot se on debeli. Vendar pa nisem nikoli predlagala, naj zagradi palico za en konec; ves prizor je opisan, kot bi bil g. Campbell pisec za italijansko platno štiridesetih let.

Moja španščina, bog pomagaj, ni perfektno govorjena, ampak lahko me je razumeti, zmorem se preprosto sporazumeti. Imela sem intenzivni tečaj v Visokem paradižu pri profesorju Rigolu in g. Campbell je preprosto ljubosumen.²⁹ Tudi sem jo podmazala, preden sem prišla. Nikoli se ne bom postavljala z nekim jezikom, ki ga ne poznam dobro. Mimogrede, *on dit*³⁰ Damoklejev meč, *pas*³¹ meč Damoklejev.

Ni prišlo do melodrame. Zgodba g. Campbella ni samo slabo povedana, ampak je tudi polna polovičnih resnic in laži. Nikoli ni bilo nobene Zadnje postaje generala Campbella, niti linčarskih trum, niti aplavzov, niti poslednjega skrušenega beračevega izraza, ki ga ne bi mogla videti iz taksija. Niti nisem zakričala, ko sem zagledala tisto drugo – meni se zdijo te poševne črke grozne, vse sama drama in stok, kot neka metafora iz pravljice: *tista druga palica*: zakaj ne tista druga palica? – palico, niti nisem bila v katatoničnem stanju. Ni bilo histerije, omejila sem se samo na to, da mu pokažem palico, najino pravo palico. Zdelo se mi je grozna napaka, seveda, vendar sem si takrat mislila, da se krivica in napaka še vedno lahko popravita. Šla sva naravnost nazaj v kavarno in sprašujoč ljudi sva nekako zvedela, kje najti zapor: španski grad s kariesom g. Campbella. Berača ni bilo več tam. Policaj ga je zaradi posmehovanja svojih kolegov in neutolažljivih solz tatu, ki je bil edini okraden, izpustil že pri vratih. Nihče, "seveda", ni vedel, kje bi ga našla.

Zamudila sva najino ladjo in morala sva se vrniti z letalom – z najino prtljago in najinimi knjigami in najinimi souvenirski plus dvema palicama.

Prevedla Veronika Rot

²⁸ Še ena težko prevedljiva besedna igra.

²⁹ Drzna igra pomenov.

³⁰ V originalu v francoščini. Se reče.

³¹ V originalu v francoščini. Ne.